

Lingwistyka I – wykład 4

Adam Przepiórkowski

Kognitywistyka UW

14 marca 2017

Konstrukcje składniowe – wstęp

Dotychczas – **podstawowe jednostki analizy składniowej:**

- ▶ okaz, typ; słowo, wyraz, leksem,
- ▶ kategorie morfoskładniowe (rodzaj, przypadek...,
poprzyimkowość...),
- ▶ klasy morfoskładniowe (rzeczownik, czasownik, liczebnik...).

Dzisiaj – **zaczynamy prawdziwą składnię:**

- ▶ pojęcie zdania i wypowiedzenia,
- ▶ dwa typy składni – zależnościowa i składnikowa,
- ▶ zależności składniowe (człon główny = nadrzędnik, człon zależny = podrzędnik).

Zdanie itp. 1

(Na podstawie Saloni i Świdziński 2001: rozdz. II).

*Miałeś, chamie, złoty róg.
Miałeś, chamie, czapkę z piór.
Czapkę wicher niesie.
Róg huka po lesie.
Ostał ci się ino sznur.
Ostał ci się ino sznur.*

Ile zdań rozumianych jako...

- okazy (egzemplarzy, występów)?
- typy?

Różne interpretacje morfoskładniowe:

*Pamiętam ją pijaną.
Decyzje władz poprzedziły demonstracje.*

A więc można traktować zdania unilateralnie (jako napisy) lub bilateralnie (łącznie z interpretacją).

Uwaga: **niejednoznaczność zdania** nie musi oznaczać niejednoznaczności (morfoskładniowej, semantycznej, czy jakiegokolwiek innej) poszczególnych słów.

Analizy zależnościowe i składnikowe (na razie intuicyjne) dla:

- ▶ *Czekam na dziewczynę z kwiatkiem.*
- ▶ *Odłożyłem na krzesło Marka telefon.*
- ▶ *Czytałem ciekawe powieści i dramaty.*

Zdanie itp. 3

Ile zdań w poniższych tekstach (zakładamy, że jednoznacznych)?

Wiem, że nic nie wiem.

*Jakżeż ja się uspokoję —
pełne strachu oczy moje,
pełne grozy myśli moje,
pełne trwogi serce moje,
pełne drżenia piersi moje,
jakżeż ja się uspokoję...*

Możliwe odpowiedzi w tym ostatnim:

- ▶ 1 (liczone na parę sposobów)
- ▶ 5
- ▶ 6
- ▶ może nawet 7

Ponad 200 definicji pojęć *zdań* i *wypowiedzenie* (Klemensiewicz 1963).

Zdanie itp. 4

Przyjmujemy tu następujące (rozmyte) **definicje**:

- ▶ **wypowiedzenie**: „twór językowy odpowiadający samodzielnemu komunikatowi” (Saloni i Świdziński 2001: 41); podtypy:
 - ▶ **zdanie** (1. wersja): o centrum będącym czasownikiem osobowym
 - ▶ **równoważnik zdania**: twór zdaniopodobny bez takiego centrum
 - ▶ **zawiadomienie**: napis (nazwa) interpretowany w zależności od umiejscowienia (*Pałac Kultury i Nauki, Nad Niemnem* itp.)

Niezależny podział:

- ▶ okazy
- ▶ typy

Niezależny (inaczej niż w *Niebieskiej składni*) podział:

- ▶ unilateralne (nieinterpretowane napisy)
- ▶ bilateralne (interpretowane)

Niezależny podział (przynajmniej *zdań* i *równoważników zdań*):

- ▶ samodzielne (czasami tylko takie uznaje się za wypowiedzenia)
- ▶ składowe (podrzędne)

Jak to się ma do wcześniejszych przykładów?

Zdanie itp. 5

Rozszerzenia **definicji zdania**.

Centrum może być dowolną **formą finitywną**, tj.:

- ▶ **osobową** (*Ktoś **wybił** szybę.*) lub
- ▶ **bezosobową** na *-no/-to* (***Wybito** szybę.*) lub
- ▶ **formą czasownika niewłaściwego** (***Trzeba** ją wstawić.*)

Centrum może też być **współrzędnym złożeniem** takich form:

- ▶ *Żołnierz **odbezpieczył i rzucił** granat.*

Zdanie może też być **współrzędnym złożeniem zdań** (składowych):

- ▶ *Żołnierz rzucił granat, **ale** ktoś odrzucił go z powrotem.*

Dalsze rozróżnienia terminologiczne – zob. (ew.) Saloni i Świdziński 2001: rozdz. II.

Samo pojęcie **zależności składniowej** podobno widoczne już u Pāṇiniego, a także u starożytnych gramatyków greckich i rzymskich oraz średniowiecznych arabskich (Fraser i in. 1993: 3).

Problem identyfikacji członu głównego (ang. *head*; nadrzędnik) i **członu zależnego** (ang. *dependent*; podrzędnik) intensywnie dyskutowany w latach 1980. i 1990., przede wszystkim: Zwicky 1985, Hudson 1987 i artykuły w Corbett i in. 1993.

Kluczowy zarówno dla składni zależnościowej (w sposób oczywisty), jak i dla składni „składnikowej” (przede wszystkim w tzw. *X-bar theory*).

Zależności składniowe 2

Różne podejścia (por.: Adj+N, V+N, V+Adv; Num+N; P+N):

SEM być może najstarsze (Jespersen 1924), semantyczne: **znaczenie konstrukcji to podtyp znaczenia członu głównego**

OBLIG inne wczesne (strukturalizm amerykański): **człon główny jest nieredukowalny** (por. Laskowski 1984: 30, Saloni i Świdziński 2001: 55)

- ▶ działa tylko dla konstrukcji endocentrycznych
- ▶ czy dopuszczamy elipsę i zmiany formy fleksyjnej?

DYSTR inne wczesne (j.w.): **dystrybucja członu głównego jest zbliżona do dystrybucji całej konstrukcji** (por. Wróbel 2001: 226, Saloni i Świdziński 2001: 57)

- ▶ niejasna stosowalność do konstrukcji egzocentrycznych
- ▶ kwestia elipsy i formy fleksyjnej
- ▶ dalsze trudności w stosowaniu: jak bardzo zbliżone mają być te dystrybucje (prawie nigdy nie są identyczne)?

GOV **człon główny wymaga określonej formy członu zależnego**

MS najpowszechniej przyjmowane: **cechy morfoskładniowe członu głównego najpełniej charakteryzują całą konstrukcję**

- Corbett G. G., 1993, The head of Russian numeral expressions, [w:] Corbett i in. (1993), s. 11–35.
- Corbett G. G., Fraser N. M., McGlashan S., red., 1993, Heads in Grammatical Theory, Cambridge University Press, Cambridge.
- Fraser N. M., Corbett G. G., McGlashan S., 1993, Introduction, [w:] Corbett i in. (1993), s. 1–10.
- Hudson R., 1987, Zwicky on heads, *Journal of Linguistics* 23(1), s. 109–132.
- Jespersen O., 1924, *Philosophy of Grammar*, George Allen & Unwin, Londyn.
- Klemensiewicz Z., 1963, O wytycznych definicji zdania uwagi przyczynkowe, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* XXII, s. 103–108.
- Laskowski R., 1984, Podstawowe pojęcia morfologii, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 9–57.
- Saloni Z., Świdziński M., 2001, *Składnia współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, piąte wydanie.
- Wechsler S., Zlatić L., 1999, Syntax and morphological realization in Serbo-Croatian, [w:] *Slavic in Head-Driven Phrase Structure Grammar*, red. R. D. Borsley A. Przepiórkowski, CSLI Publications, Stanford, CA, s. 283–309.
- Wróbel H., 2001, *Gramatyka języka polskiego*, OD NOWA, Kraków.
- Zwicky A. M., 1985, Heads, *Journal of Linguistics* 21(1), s. 1–29.